

Anhelina Mamona

*graduate student at the Department
of History of Ukrainian and Foreign Music,
I. P. Kotlyarevsky Kharkiv National University of Arts
e-mail angelinal27mamona@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1495-6738*

**KAROL SZYMANOWSKI:
A PILGRIMAGE TO THE COUNTRY OF THE EAST
(the search for meaning in wartime conditions)**

Key words: *Karol Szymanowski, Rabindranath Tagore, Four songs to the words of R. Tagore op.41, orientalism.*

Four songs to the words of R. Tagore op.41 were created by K. Szymanowski in 1918, at a time that researchers call one of the most difficult periods in the life of the composer, which is connected both with the crisis of the search for further creative paths and political and social conditions, including the First World War and the civil war of 1917-1918. In the same 1918, the next opus after the Four Songs was “Songs of an Infatuated Muezzin” based on a poem by J. Iwaszkiewicz.

Both cycles represent an oriental line in the composer’s chamber-vocal works, but at the same time, Szymanowski reveals in them different approaches to the reproduction of oriental images. If in “Songs of an Infatuated Muezzin” you can observe musical elements that are “traditional” for Western European musical culture in creating the exotic color, then in Four Songs on R. Tagore’s poem such exoticism is practically absent.

Researchers indicate that the style of this cycle is more related to his pre-impressionist period. This opus is based on three poems by the Bengali writer R. Tagore from the collection “The Gardener” translated into German by H. Effenberger; verse №47 was “broken” in half and used, respectively, in the second and third songs. If we consider the dramaturgy of the cycle in terms of the choice of verse lyrics, it would be possible to predict a certain plot, which conventionally moves from the desire for love to the collapse of all hopes.

In the musical embodiment of R. Tagore’s poems, K. Szymanowski first of all strives to reproduce the psychological states of the lyrical heroine as flexibly and expressively as possible, avoiding formulaicity, which, among other things, could have been manifested in the use of conventional oriental color. Thus, the composer makes a “pilgrimage to the land of the East” in a different way, and instead of forgetting himself in dreamy and enticing exotic phrases, he finds in R. Tagore’s poetry an opportunity to think about existential issues that are important to him.

Седлецький Юрій

*студент Харківського національного університету
мистецтв імені І.П.Котляревського (Харків, Україна)
e-mail muzkadet@gmail.com
ORCID 0000-0001-5384-8986*

**“СВЯТЕ СІМЕЙСТВО ПАКТОВСЬКИХ”
У МУЗИЧНОМУ ЛАНДШАФТІ ХАРКОВА
(з фондів музею “Обереги музичної Харківщини”)**

Ключові слова: *музичний ландшафт Харкова; музей “Обереги музичної Харківщини; родина Пактовських; віолончелістка Юлія Федорівна Пактовська; піаніст Леонід Федорович Пактовський.*

Музичний ландшафт міста як специфічний культурний простір, що охоплює всі історично доступні форми музичної практики, формують у той чи інший спосіб всі його мешканці. Проте лише деякі з них – стають справжнім уособленням *genius loci* міста. Таким є для музичного Харкова сімейство Пактовських, декілька поколінь якого (як музикантів, так і зовсім віддалених від музики фахівців) сприяли розвитку музичного життя міста.

Харківський загальнодоступний музей “Обереги музичної Харківщини” імені Юрія Щербініна має у своїй колекції експонати, що пов’язані із майже усіма членами сімейства Пактовських. Наразі у Харкові проживають двоє правнуків першого з “харків-

ських” Пактовських. Мова йде про віолончелістку Наталію Палкіну, провідного артиста оркестру Харківського національного академічного театру опери та балету імені М.В.Лисенко та Юрія Івановича Палкіна – відомого спеціаліста з генеалогії. Саме їм висловлюю свою вдячність за надані матеріали для доповіді, яких неможливо знайти у відкритому доступі.

Достеменно відомо, першим з відомих нам Пактовських у Харкові оселився Федір Єгорович Пактовський. Він народився у 1859 році у Казані, де і здобув університетську освіту. З 1882 до 1906 року він очолював Белгородський університет, потім переїздить до Харкова, куди з родиною ще за п’ятнадцять – сімнадцять років до цього він періодично приїздив.

У Харкові Федір Пактовський працював на посаді директора Другої Реальної чоловічої Гімназії і досить тісно товаришував із Петром Івановичем Кравцовим – лікарем-хірургом, музично-громадським діячем. Відомі факти їх меценатства на користь відкритих у 1871 році Іллею Слатіним музичних класів.

Прикрасою музейної колекції є випущений у 1893 році у Харкові безрупорний грамофон роботи мануфактури акціонерного товариства “Амур”, який належав родині Пактовських. За свідченнями його нащадків, він був куплений ще у 1893 (1894) році.

У Харкові родина Пактовських підтримувала давні дружні стосунки з нащадками Достоевського – брата великого письменника. Так склалося, що їх помешкання були сусідніми. У фондах Музею є оригінал фотокартки онучатої племінниці Федора Михайловича Достоевського Тетяни із підписом “*Святому семейству Пактовских от Тани Достоевской. 1914 год*”. Її брат – також Федір Михайлович – був хрещеним батьком та першим вчителем музики сина Федора Єгоровича – Леоніда Пактовського, Дочка – Юлія Федорівна Пактовська народилася 23 березня 1901 року у місті Казань, але закінчила гімназію вже у Харкові у 1917 році. Її першим вчителем з віолончелі був Євсей Белоусов, що зайняв перше місце на конкурсі віолончелістів у Москві у 1911 році, а концертмейстром у нього працював старший брат Юлії – Леонід Федорович. Після отримання

вищої освіти у Харкові (Харківська консерваторія відкрила свої двері першим студентам саме у 1917 році), Юлія Федорівна стала викладати музику у палацах дитячої творчості, а з відкриттям Харківської спеціалізованої музичної школи працювала лише у цьому закладі.

Федір Єгорович Пактовський виховав своїх дітей як двох високопрофесійних музикантів, творча діяльність яких розгорталася саме у Харкові.

Велика дружба пов’язувала Юлію Федорівну Пактовську із Раїсою Ісаєвною Крісті, що була першою виконавицею ролі Катерини у опері Д. Шостаковича “Леді Макбет Мценського уїзду” (1934, Ленінградський Малий оперний театр). Донька Раїси Ісаєвни, Анна Засецька, згодом стала ученицею класу Юлії Федорівни Пактовської. Із Юлією Федорівною Пактовською дружньо спілкувалися Д. Ойстрах, М. Ростропович, С. Кнушевицький, Г. Козолупов та інші видатні музиканти із світовим ім’ям. До них прямували вдосконалювати своє виконавське мистецтво учні її класу. Також не можна не згадати про “золотий” педагогічний склад Харківської десятирічки, де поруч із Юлією Федорівною на викладацькій ниві працювали такі видатні музиканти та педагоги, як Регіна Горовиць, Ноемі Гольдінгер, Белла Юхт, Адольф Лещинський, Абрам Козловіч, Володимир Комаренко.

За свою педагогічну кар’єру Юлія Федорівна Пактовська випустила цілу плеяду талановитих та відомих професіоналів. Це – Олена Михайлівна Щелкановцева, яка стала студенткою Московської консерваторії у класі Святослава Кнушевицького, а нині є професором Харківського національного університету мистецтв імені І.П.Котляревського, Марк Варшавський, що емігрував до Швейцарії та став визначним педагогом та виконавцем, Михайло Хоміцер, що став студентом Сергія Кнушевицького та багато інших.

Вже згаданий брат Юлії Федорівни – піаніст Леонід Пактовський здобув у Харкові популярність. Народився Леонід Федорович у 1886 році у Казані, де закінчив Казанське

реальне чоловіче училище із золотою медаллю. Далі він обрав собі долю музиканта. У 1907 році з відзнакою закінчив Санкт-Петербурзьку консерваторію як піаніст та музикознавець, і був розподілений на посаду концертмейстера у клас віолончелі Євсея Белоусова. За родинними переказами, у Петербурзі Пактовський акомпанував видатній виконавиці романсів артистці оперети Анастасії Вьяльцевій.

У 1912 році Леонід Пактовський переїжджає до Харкова та вступає до Харківського університету на юридичний факультет. Після закінчення – починає гастрювати містами з лекціями про музику як музикознавець та піаніст. Саме ця діяльність привела його до створення авторської радіопередачі. Як відомо, радіомовлення у Харкові бере свій початок 16 листопада 1924 року, і саме Харківське радіо стало першим в Україні. Передача, яку започаткував та проводив Леонід Федорович Пактовський, мала назву “Радіотеатр”. Пізніше, на Харківському телебаченні, відомий радянський музикознавець та історіограф Юрій Щербінін взяв для назви своєї телепередачі назву книги спогадів Леоніда Пактовського “Про музику, музикантів та не тільки”.

Леонід Пактовський цінував дружбу з видатним піаністом Всеволодом Володимировичем Топіліним, який після Другої Світової Війни викладав клас фортепіано у Харківській десятирічці, а згодом займав посаду завідувача кафедри спеціального фортепіано у Київській консерваторії. Відомий факт листування Пактовського та Топіліна, в якому Леонід Федорович висловлює захоплення студентами класу Топіліна – Володимиром Селівохініним (переможцем українського конкурсу піаністів) та Борисом Заранкініним. Не менш тісною була дружба Леоніда Пактовського із корифеями музично-теоретичної школи Харкова – Михайлом Тіцем, Дмитром Клебановим, Семеном Богатирьовим.

На згадку про себе, своє творче та професійне життя, своїх друзів та родину Леонід Федорович Пактовський залишив рукопис своїх мемуарів, що були видані обмеженим накладом

у Харкові та мають назву: “Леонід Пактовський: Записки старого аккомпаніатора” (2016 р.).

Отже, сімейство Пактовських сприяло розвитку музичного життя Харкова. Адже без фінансування Федором Пактовським музичних класів, без радіофірів Леоніда Пактовського, без високопрофесійних випускників Юлії Федорівни Пактовської Харків музичний помітно збіднів би. Багато з етапів життя цього “Святого сімейства” ще залишаються невідомими і чекають на подальші пошуки.

Усі показані у даній доповіді архівні матеріали можна наживо побачити та послухати у Харківському загальнодоступному музеї “Обереги музичної Харківщини” імені Юрія Щербініна.

Yurii Sedletskyi

student of I.P. Kotlyarevskiy Kharkiv National University of Arts

e-mail muzkadet@gmail.com

ORCID 0000-0001-5384-8986

**“THE HOLY FAMILY OF THE PAKTOVSKYS”
IN THE MUSICAL LANDSCAPE OF KHARKIV
(from the funds of the Museum
“Amulets of Musical Kharkiv Region”)**

Keywords: *musical landscape of Kharkiv; museum “Amulets of musical Kharkiv region; the Paktovsky family; cellist Yuliya Fedorivna Paktovska; pianist Leonid Fedorovich Paktovskiy.*

The musical landscape of the city as a specific cultural space, covering all historically available forms of musical practice, is shaped in one way or another by all its residents. However, only a few of them become the real personification of the genius loci of the city. Such is the Paktovsky family for musical Kharkiv, several generations of which (both musicians and specialists completely distant from music) contributed to the development of the city’s musical life.

The Kharkiv public museum “Treasures of Musical Kharkiv” named after Yury Shcherbinin has in its collection exhibits related to almost all members of the Paktovsky family. Currently, two great-grandsons of the first of the “Kharkov” Paktovsky’s live in Kharkiv. We are talking about the cellist Natalia Palkina, the leading artist of the orchestra of the Kharkiv National Academic Theater of Opera and Ballet named after M.V. Lysenko, and Yuri Palkin, a well-known specialist in genealogy. It is to them that I express my gratitude for the provided materials for the report, which cannot be found in the public domain.

It is known for certain that Fedor Paktovsky was the first of the Paktovskys known to us to settle in Kharkiv. He was born in 1859 in Kazan, where he received a university education. From 1882 to 1906, he headed the Belgorod University, then moved to Kharkiv where he and his family had periodically come fifteen to seventeen years before.

In Kharkiv, Fedor Paktovskiy worked as the director of the Second Real Men’s Gymnasium and was quite close friends with Petro Kravtsov, a surgeon, musician and public figure. The facts of their patronage in favor of music classes opened in 1871 by Ilya Slatin are known.

The adornment of the museum collection is the hornless gramophone produced in Kharkiv in 1893 by the manufacture of the joint-stock company “Amur”, which belonged to the Paktovsky family. According to the testimony of his descendants, it was bought back in 1893 (1894).

In Kharkiv, the Paktovsky family maintained long-standing friendly relations with the descendants of Dostoevsky, the great writer’s brother. It just so happened that their apartments in Kazan were next to each other. The Museum’s holdings contain the original photo card of Fedor Dostoevsky’s great-niece Tetiana with the signature “To the Holy Family of Paktovskys from Tanya Dostoevsky. 1914”. Her brother – also Fedor – was the godfather and the first music teacher of the son of Fyodor Yehorovich – Leonid Paktovskiy. Daughter – Yuliya Paktovskiy was born on March 23, 1901 in the city of Kazan, but graduated from the gymnasium in Kharkiv in 1917. Her first cello teacher was Yevsey Belousov, who took first place at the cellist competition in Moscow in 1911, and Yulia’s older

brother, Leonid, was his accompanist. After receiving a higher education in Kharkiv (the Kharkiv Conservatory opened its doors to its first students in 1917), Yuliya began teaching music in the palaces of children’s creativity, and with the opening of the Kharkiv Specialized Music School, she worked only in this institution.

Fedor Paktovsky raised his children as two highly professional musicians, whose creative activity unfolded precisely in Kharkiv.

A great friendship connected Yulia Paktovska with Raisa Kristi, who was the first performer of the role of Katerina in D. Shostakovich’s opera “Lady Macbeth of Mtsensky District” (1934, Leningrad Small Opera Theater). Raisa Isayevna’s daughter, Anna Zasetska, later became a student in the class of Yulia Fedorivna Paktovska. D. Oistrakh, M. Rostropovich, S. Knushevitskyi, G. Kozolupov and other outstanding musicians with a world name had a friendly conversation with Yulia Paktovska. The students of her class went to them to improve their performing arts. It is also impossible not to mention the “golden” teaching staff of the Kharkiv Decade, where such outstanding musicians and teachers as Regina Horovyts, Noemi Goldinger, Bella Yucht, Adolf Leshchynskyi, Abram Kozlovicher, Volodymyr Komarenko worked alongside Yulia Fedorivna in the teaching field.

During her teaching career, Yulia Paktovska produced a whole galaxy of talented and famous professionals. It is Olena Shchelkanovtseva, who became a student of the Moscow Conservatory in the class of Svyatoslav Knushevitskyi, and is currently a professor at Kharkiv National University of Arts, a student of Serhiy Knushevitskyi and many others.

The already mentioned brother of Yulia Paktovska, the pianist Leonid Paktovsky, gained popularity in Kharkiv. Leonid was born in 1886 in Kazan, where he graduated from the Kazan Real Men’s School with a gold medal. Then he chose the fate of a musician. In 1907, he graduated with honors from the St. Petersburg Conservatory as a pianist and musicologist, and was assigned to the position of concertmaster in Yevsey Belousov’s cello class. According to family tradition, in St. Petersburg, Paktovsky accompanied the outstanding performer of romances, the operetta artist Anastasia Vyaltseva.

In 1912, Leonid Paktovskyi moved to Kharkiv and entered Kharkiv University at the Faculty of Law. After graduation, he began to tour cities with lectures on music as a musicologist and pianist. It was this activity that led him to create his own radio show. As you know, radio broadcasting in Kharkiv began on November 16, 1924, and it was Kharkiv Radio that became the first in Ukraine. The program, which was initiated and conducted by Leonid Paktovskyi, was called “Radio Theater”. Later, on Kharkiv Television, the famous Soviet musicologist and historiographer Yuriy Shcherbinin took the name of Leonid Paktovsky’s memoirs “About Music, Musicians and Not Only” as the title of his TV show.

Leonid Paktovsky valued his friendship with the outstanding pianist Vsevolod Topilin, who after the Second World War headed the Special Piano Department at the Kyiv Conservatory. A well-known fact is the correspondence between Paktovsky and Topilin, in which Leonid expresses his admiration for students of Topilin’s class – Volodymyr Selivokhin (winner of the Ukrainian pianist competition) and Boris Zarankin. Leonid Paktovsky’s friendship was no less close with the luminaries of the Kharkiv music-theoretical school – Mykhailo Tyts, Dmytro Klebanov, Semen Bogatyrev.

In memory of himself, his creative and professional life, his friends and family, Leonid Paktovsky left a manuscript of his memoirs, which were published in a limited edition in Kharkiv and are entitled: “Leonid Paktovsky: Notes of an old accompanist” (2016).

So, the Paktovsky family contributed to the development of the musical life of Kharkiv. After all, without Fedor Paktovsky’s funding of music classes, without Leonid Paktovsky’s radio broadcasts, without the highly professional graduates of Yulia Paktovsky, musical Kharkiv would be significantly poorer. Many of the stages of the life of this “Holy Family” still remain unknown and await further research.

All the archival materials shown in this report can be seen and heard live in the Kharkiv public museum “Treasures of Musical Kharkiv” named after Yuriy Shcherbinin.

ПОЛЕМІКОС III

Дербас Марина Олексіївна

завідувачка навчальної лабораторії

кафедри історії української та зарубіжної музики

Харківського національного університету мистецтв

імені І. П. Котляревського (Харків, Україна)

e-mail: maderbas9@gmail.com

ORCID 0000-0001-5838-8253

АНТИВІЙНА. ЕКСПАНСІЯ МИСТЕЦТВА

Ключові слова: мистецтво як учасник війни; персональне протистояння агресії А. Барішевського, В. Сильвестрова, Є. Станковича, І. Разумейко, О. Безбородько; Gustav Mahler *Symphony 2 Resurrection* Ромео Кастеллуччі; мистецький протокодекс.

24 лютого 2022 року українське мистецтво змінилося назавжди. Опанувавши страх і подолавши фрустрацію, усі ті, хто працює у сфері мистецтва, дуже швидко стали до роботи. Мистецтво насправді стало активним учасником цієї війни Росії проти України.

Пісню “Ой у лузі червона калина...” або треки “Байрактар” чи про те, як “Джонсонюк Борис танки гриз, як барбарис” продовжить в Україні кожний. Усі співали, повторювали, робили свої кавери. Мистецькі твори ставали топовими, бо влучили в людські емоції страху, розгубленості, надії.

Митці ставали “голосами суспільства”, яке переживало і досі проживає найбільш руйнівні часи свого життя. Відрефлексувати на війну у своїх творчих роботах, спроектувати, осмислити і навіть структурувати нашу реальність, де поряд з бойовими діями, смертями і стражданнями все одно вирує життя і, нарешті, дістати свій потужний голос та власноруч створити “місце сили”, яке виборює Росію, стало потребою й актом персонального протистояння для діячів мистецтва.